

УДК 330.8(075)

Шевчук Ж.А.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності,
Подільський державний аграрно-технічний університет

НЕОБХІДНІСТЬ ПОДАЛЬШОГО ФОРМУВАННЯ РИНКУ ІНСТИТУТІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто питання інституційних змін в Україні, а це не тільки зміна формальних і неформальних умов господарської діяльності, сюди ж долучають зміни взаємин, власності, виникнення нових суб'єктів господарської діяльності (комерційних банків, фондових бірж, інвестиційних фондів тощо). Посилення інституційної спроможності фінансового ринку, підвищення рівня прозорості діяльності фінансових інститутів сприятимуть зростанню функціональної ефективності системи фінансового регулювання та стабільності фінансової системи держави. Інститути інвестиційної діяльності мають забезпечити відродження промисловості України шляхом реалізації природних та конкурентних переваг у важливих для країни галузях. Подальші інституціональні трансформації аграрного сектора переорієнтують існуючі правила з отримання інноваційної ренти.

Ключові слова: інституціональна структура, інституційні зміни, інституційний механізм, фінансові інститути, інститут інвестування, інститути аграрного ринку.

НЕОБХОДИМОСТЬ ДАЛЬНЕЙШЕГО ФОРМИРОВАНИЯ РЫНКА ИНСТИТУТОВ В УКРАИНЕ

Шевчук Ж.А.

В статье рассмотрены институциональные изменения в Украине, а это не только изменение формальных и неформальных институтов хозяйственной деятельности, сюда же приобщают изменения отношений, собственности, возникновение новых субъектов хозяйственной деятельности (коммерческих банков, фондовых бирж, инвестиционных фондов и т.п.). Усиление институциональной способности финансового рынка, повышение уровня прозрачности деятельности финансовых институтов будут способствовать росту функциональной эффективности системы финансового регулирования и стабильности финансовой системы государства. Институты инвестиционной деятельности обеспечат возрождение промышленности Украины путем реализации природных и конкурентных преимуществ в важных для страны отраслях. Дальнейшая институциональная трансформация аграрного сегмента должна переориентировать существующие правила поиска и получения ренты инновационной.

Ключевые слова: институциональная структура, институциональные изменения, институциональный механизм, финансовые институты, институт инвестирования, институты аграрного рынка.

THE NEED FOR THE FUTURE FORMATION OF THE INSTITUTE MARKET IN UKRAINE

Shevchuk Zhanna

Today, Ukraine's economy is featured by its own deep institutional changes when the first institutions has ceased to exist, others are changing, becoming market-oriented, others are emerging for the first time, so the transitional period is also a period of institutional transformation. In the broad sense, this is not only a change of the formal and informal conditions of economic activity, but also a change in relationships, ownership, emergence of new business entities (commercial banks, stock exchanges, investment funds, etc.). The formation of market institutions is considered by modern institutional and economic science as the most important condition for the effectiveness of market reforming of the economy. Institutional changes are aimed at creating new or updating existing institutions that create certain "rules of the game". Based on these rules and mechanisms the relations of people in the economic, social, political and other spheres are formed, the system of the market of institutes is formed, questions of activating the role of instincts are determined. Strengthening the institutional capacity of the financial market and increasing the transparency of the activities of financial institutions will increase the functional efficiency of the financial regulation system and, as a consequence, the stability of the financial system of the state. Investment activity institutes should ensure the revival of Ukrainian industry by implementing natural and competitive advantages in important industries in the country. The law "On investment activity" should be improved taking into account the features of real investment; introduction of a mechanism for public testing of investment projects in industry, strengthening the connection of this law with the legislation on zoning of territories. Further institutional transformations in the agrarian sector should be linked to the construction of the institutional structure aimed at designing development institutes which goal should be to reorient existing "rules of the game" for finding and obtaining a political rent for the search and receiving of innovation rent, which will lead to long-term socio-economic development of the agrarian market of the country, improvement of social standards and improvement of living standards for the whole rural population.

Keywords: institutional structure, institutional changes, institutional mechanism, financial institutions, investment institutes, agricultural market institutions.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що є характерними для сучасного розвитку української економіки, вимагають теоретичного обґрунтування як самих шляхів суспільних змін, так і конкретних механізмів їх здійснення. Відповідно, пошук чинників інституціональних змін є ключовим питанням інституціональної теорії та практики.

Інституціональні перетворення розглядаються сучасною інституціонально-економічною наукою як найважливіша умова ефективності ринкового реформування економіки. Інституціональні зміни спрямовані на створення нових або оновлення наявних інститутів, які формують нові ринкові інститути. На основі цих нових інститутів складаються взаємини людей в економічній, суспільній, політичній та інших сферах, формується система ринку інститутів, визначаються питання активізації ролі інстинктів

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні, система ринку інститутів лише частково сформована. Для її реального існування потрібно впровадження ряду інституційних змін, що вже окреслені провідними українськими вченими. Сучасним дослідженням формування ринку інститутів присвячено роботи Д.М. Васильєвої, О.С. Бондаренка, О. Гордєєва, С. Мочерного, С. Науменкова, І. Левіної, С. Львовичкіна, С. Міщенко та ін.

Постановка завдання. У статті досліджено питання необхідності подальшого реформування українського ринку інститутів. Розглянуто пошук дієвих інструментів координації фінансових, інвестиційних інститутів та інститутів аграрного сектору економіки у сфері підтримки розвитку та забезпечення економічної стабільності держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інституціональний розвиток держави визначається не лише змінами економічного устрою сучасного суспільства, а і змінами його інституціональної структури.

Інституціональна структура – це основні політичні, соціальні та правові норми, які є базою для виробництва, обміну і споживання». В інституційній структурі економіки відбувається зв'язок людини з державою і приватною економікою через ті чи інші форми організації, інститутів, що визначають обмеження для поведінки суб'єктів, які формуються в межах тієї або іншої системи координації господарської діяльності. Інституційна структура відбиває ієрархічний характер взаємодії правил, притаманних суспільству й економіці [1].

Як зауважив Дж. Серл, інституціональні структури створюють незалежні від бажання підстави для дій, а створення умов для залежних від бажання підстав дій припускає створення незалежних від бажання підстав для дій [2].

Крім того, інституціональний розвиток суспільства – це і впровадження механізмів, які не тільки констатують появу нових, але й забезпечують дотримання суб'єктами вже існуючих соціально-економічних інститутів.

Під інституційним механізмом, зазвичай, розуміється сукупність взаємозв'язків між формальними та неформальними інститутами, а також організаціями, які сприяють реалізації принципів демократичного врядування, забезпечують узгодження та коригування інтересів різних суспільних груп, координацію сумісної діяльності на шляху досягнення задекларованих цілей розвитку регіону/держави [3].

Інституціональний розвиток суспільства неможливий без інституційних змін та без формування ринку інститутів. Інституційні зміни – безперервний процес кількісно-якісних і сутнісних змін та перетворень різних соціальних та економічних інститутів. До таких інститутів належать конкуренція, монополії, держава, профспілки, податки, сталий спосіб мислення, юридичні норми, правила, постанови, права окремих соціальних верств і груп, система відносин між господарюючими суб'єктами та ін. [4].

Ринок інститутів – це процес, який дозволяє індивідам вибирати правила гри в їх співтоваристві. За допомогою своїх добровільних взаємодій індивіди оцінюють переважаючі правила, визначають і перевіряють придатність нових. Найважливішою функцією цього конкурентного ринку виступає заохочення інституціональних інновацій і форм адаптивної поведінки [4].

Інституційні зміни мають різний характер залежно від того, в якій соціально-економічній системі вони відбуваються і як використовуються. Серед питань впровадження змін системи ринкових інститутів пропонуємо розглянути наступні:

1. Активізація ролі фінансових інститутів та їх інструментів.

Фінансові інститути – це організації, які забезпечують дотримання правил і норм поведінки на фінансовому ринку, опосередковують взаємодію економічних агентів на ньому й формують ринковий механізм їх координації, а також акумулюють фінансові ресурси, регулюють доступ до них та визначають принципи їх використання.

Фінансові інститути виконують першочергові завдання у структурі вітчизняного фінансового ринку: забезпечують переміщення фінансових ресурсів між учасниками фінансових відносин та формують основу фінансового забезпечення інвестиційного процесу; формують сприятливі умови для появи нових фінансових інститутів; сприяють економічним реформам в країні на підвищення рівня і якості життя населення, стимулювання заощаджень і підвищення потенціалу розвитку фінансового ринку; посилюють конкурентоспроможність вітчизняних фінансових установ; поширюють інформаційну прозорість здійснення діяльності, імплементації до нормативно – правової бази та запровадження в практику міжнародних стандартів надання фінансових послуг; розвивають систему фінансового моніторингу та контролю; створюють сприятливий інвестиційний клімат; забезпечують прозорість фінансових операцій та інше.

Для сучасних фінансових інститутів важливим є покращання не тільки кількісних, але й якісних показників їх діяльності. Так, у січні – травні 2018 році спостерігаються як позитивні, так і негативні явища у функціонуванні фінансового ринку. Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку у січні – травні 2018 року зареєстровано загального обсягу випуску емісійних цінних паперів 16,13 млрд. грн., що менше на 20 млрд. грн. порівняно з відповідним періодом 2017 року (36,1 млрд. грн.) [5].

Протягом січня-травня 2018 року обсяг випусків інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів, зареєстрованих Комісією, становив 2,24 млрд. грн., що менше на 1,7 млрд. грн. порівняно з даними за аналогічний період 2017 року [5].

Протягом січня-травня 2018 року порівняно з даними аналогічного періоду 2017 року обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі збільшився на 17,56% (або на 15 млрд. грн.) (січень-травень 2017 року – 87,5 млрд. грн.) [5].

Стосовно діяльності комерційних банків, то, згідно з інформацією Національного банку України, в Україні станом на 1 серпня 2018 р. працювало 82 комерційні банки. Зокрема, в січні – липні поточного року сукупні доходи комерційних банків України становили 108,9 млрд. грн. проти 101,6 млрд. грн. за січень-липень минулого року. Витрати ж комерційних банків України за цей період скоротилися зі 101,8 млрд. до 99,1 млрд. грн. [5].

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Кількість страхових компаній (СК) станом на 31.03.2018 становила 292, з яких 32 СК зі страхування життя та 260 СК, що здійснювали види страхування, інші, ніж страхування життя. Станом на 31.03.2018 в порівнянні з аналогічним періодом 2017 року кількість страхових компаній зменшилась на 15 СК [6].

У порівнянні з I кварталом 2017 року на 722,6 млн. грн. (6,6%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій збільшився на 1712,1 млн. грн. (26,7%). Збільшення валових страхових премій відбулося майже по всім видам страхування, а саме: автострахування збільшилось на 461,2 млн. грн. (20,7%); страхування відповідальності перед третіми особами – на 365,0 млн. грн. (72,2%); страхування кредитів – на 224,8 млн. грн. (в три рази); страхування життя – на 193,8 млн. грн. (30,6%); страхування від нещасних випадків – на 163,6 млн. грн. (65,9%); медичне страхування – на 143,8 млн. грн. (18,9%); страхування медичних витрат – на 69,9 млн. грн. (40,3%) [6].

Підвищення рівня ефективності системи функціонування фінансових інститутів відбувається на основі реалізації комплексу заходів, спрямованих на стабілізацію фінансової системи держави відповідно до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 р. Для цього перспективні завдання розвитку фінансових інститутів в економіці України мають відображати ряд таких складових: тлумачення способів, методів та інструментарію інституційних змін на фінансовому ринку; визначення суперечностей розвитку інституційної структури фінансового ринку та діяльності фінансових інститутів; формування цілей розвитку фінансових інститутів та сприяння консолідації інтересів учасників фінансових відносин; побудову послідовної моделі застосування інструментів вдосконалення діяльності фінансових інститутів; розробку комплексу заходів до інституційної структури фінансового ринку України; активізацію участі фінансових інститутів у сприянні розвитку вітчизняного бізнесу, підтримці наукових досліджень, впровадженні інновацій; усунення внутрішніх суперечностей побудови інституційної структури фінансового ринку.

Посилення інституційної спроможності фінансового ринку, підвищення рівня прозорості діяльності фінансових інститутів сприятимуть зростанню функціональної ефективності системи фінансового регулювання та, як наслідок, стабільності фінансової системи держави [7].

2. Активізація діяльності інститутів інвестування.

До проблем розвитку інвестиційної активності можна віднести: вдосконалення систем відбору, супроводу, реалізації інвестиційних проектів у фінансово-кредитних структурах; активізацію і розширення фондового ринку; створення механізму залучення коштів фізичних осіб для цілей інвестування (інвестиційні клуби, міжнародні фінансові центри і т.п.); зниження рівня трансакційних витрат; створення підприємств і залучення їх в інвестиційні процеси як учасників.

За оцінками Державної служби статистики, українська економіка продовжує зростати. Реальний ВВП у II кв. 2018 р. збільшивши на 3,6% порівняно з відповідним періодом минулого року [8].

Головними факторами зростання економіки є високі ділові очікування щодо інвестиційної активності, підвищення споживчого попиту, а також сприятлива кон'юнктура на зовнішніх ринках.

За січень-червень 2017 року підприємствами освоєно 206,9 млрд. грн. капітальних інвестицій, це більше на 26,5% аніж у аналогічному періоді 2017 року. Ключовим джерелом інвестицій стали власні кошти підприємств – 75,4%. Найбільше капітальних інвестицій освоєно в машини, обладнання, інвентар та транспортні засоби (48,1%), а також у будівництво (40%) [8].

Щодо прямих іноземних інвестицій, то за січень-червень 2018 року в Україну надійшло 1,29 млрд. дол. (на 82% більше, аніж у II кв. 2017 р.). Найбільш привабливий сектор для іноземного інвестора – фінансова та страхова діяльність (59,6% загального обсягу ПІІ) [9].

Ринок угод злиття і поглинання у першій половині 2018 року уповільнився. Відповідно до бази угод M&A Ukraine, укладено 11 угод та на стадії погоджень перебувають 22 контракти. Ці показники суттєво менше за відповідний період 2017 року – було укладено 29 угод. Ключовими секторами інвестування є легка промисловість, нерухомість, сільське господарство і продукти харчування, енергетика, металургія, електроніка, фінансові послуг, телекомунікації [9].

Інституційне середовище інвестиційної діяльності має забезпечити відродження промисловості України шляхом реалізації природних та конкурентних переваг у важливих для країни галузях.

3. Ефективність функціонування інститутів аграрного ринку.

Коли Україна вступила на шлях розбудови ринкових відносин в аграрній сфері економіки, то відразу зіткнулася з проблемами інституціонального характеру. Серед них особливо виділяються:

- повільна адаптація ринкових інституцій та інститутів до умов вітчизняної системи аграрного ринку;
- незадовільна модифікація старих і формування нових ринкових інститутів;
- неузгодженість системи регулювання аграрного ринку, інституцій та інститутів із традиційними економічними відносинами;
- відсутність комплексного бачення концептуальних засад інституціонального забезпечення розвитку й регулювання аграрного ринку.

Через невирішеність багатьох питань розвиток інститутів та інституцій у державі сьогодні невідкладно слід розглядати як фундаментальну проблему, розв'язання якої сприятиме ефективному функціонуванню аграрного ринку.

Інститути аграрного сектору – це формальні та неформальні установи, механізми, через які реалізуються відносини між суб'єктами аграрного сектору в макро- та мікросередовищі.

Одним із найскладніших завдань є створення інститутів, здатних впливати на розвиток ринкових механізмів в агропромисловій галузі. Серед них:

- цілеспрямовані інститути (прогнозні розробки, планування, інституційне проектування, регіональні програми, національні проекти, державні програми, аграрний бюджет, механізми державного регулювання попиту на сільськогосподарську продукцію, в т.ч. інтервенції, особливо важливі в умовах розвивається фінансово-економічної кризи);

- інститути моніторингу і контролю (моніторинг ефективності функціонування аграрної сфери, продовольчий моніторинг, оподаткування);

- інститути стабілізації та розвитку (бюджетні, ціннові, грошово-кредитні, страхові, фінансові).

Які зміни відбулись, засвідчує статистика. Наприклад, розмір банківського портфеля агрокредитів (станом на 01.10.2017 р.) становив 8% загального портфелю кредитів, виданих нефінансовим корпораціям. Середні процентні ставки по кредитах, наданих сільськогосподарським підприємствам варіювали від 15,9% у 2010-му, до 24-26% у 2015-му та 17-22% у 2017-му році [10].

Щодо кредитних ставок, то вони, наразі, знизились і стали нижчими за рентабельність у сільському господарстві. Однак, для багатьох підприємств кредитування залишається непосильно дорогим інструментом залучення зовнішніх коштів. Відсоткові ставки за кредитами на поповнення оборотних коштів у 2017 році знизились на 1,5-2,5% у порівнянні з попереднім роком і складають 17-22% річних [10].

Восени 2017 року банки та лізингові компанії пропонували аграріям програми фінансування купівлі нової сільгосптехніки – тракторів, комбайнів, причепів, сіялок, вантажних автомобілів. Більш вигідними на сьогодні умовами кредиту на купівлю агротехніки є спеціальні партнерські програми з імпортерами та виробниками. Купити по особливим умовам можна техніку John Deere, TitanMachinery, «Агро-Союз» та іншу. У Райфайзен Банку Аваль є кредити вартістю 10% річних на техніку «Амако», на строк 12 місяців, але при цьому необхідно внести 50% власних коштів. Якщо строк – п'ять років, а власний внесок – 20%, тоді ставка – на рівні 15,1% річних [10].

Укресімбанк пропонує спеціальну кредитну програму на купівлю зрошувального обладнання

WesternIrrigation. Строк кредиту 1 рік, власний внесок – 50% ставка – лише 1% річних [10].

Свої партнерські програми є у лізингових компаній. Фінансують купівлю аграріями сільгосптехніки компанії ОТП Лізинг, АльфаЛізинг, ПриватБанк. Більш вигідним, ніж банківський кредит для фермерів є лізинг агротехніки, як по базовим умовам, так і по партнерським програмам. Процентна ставка становить 8-17% в гривні для стандартних програм і від 10-16% для партнерських програм. Як і по кредитах, перший внесок становить 15-30% [12].

Подальші інституціональні трансформації в аграрному секторі повинні бути пов'язані з побудовою інституціональної структури спрямованої на проектування інститутів розвитку, метою яких має бути переорієнтація існуючих «правил гри» з пошуку та отримання політичної ренти на пошук і отримання ренти інноваційної, що призведе до довгострокового соціально – економічного розвитку аграрного ринку країни, підвищення соціальних стандартів і поліпшення рівні життя для всього сільського населення.

Висновки з проведеного дослідження Найважливішою функцією ринку інститутів виступає заохочення інституціональних інновацій і нових інститутів та їх впровадження в соціально-економічне життя суспільства.

Посилення інституційної спроможності фінансового ринку, підвищення рівня прозорості діяльності фінансових інститутів сприятимуть зростанню функціональної ефективності системи фінансового регулювання та, як наслідок, стабільності фінансової системи держави.

Інституційне середовище інвестиційної діяльності має забезпечити відродження промисловості України шляхом реалізації природних та конкурентних переваг у важливих для країни галузях, вдосконалюватися у напрямку врахування особливостей реальних інвестицій; запроваджувати механізму громадської апробації інвестиційних проектів.

Подальші інституціональні трансформації в аграрному секторі повинні бути пов'язані з побудовою інституціональної структури спрямованої на проектування таких інститутів розвитку: інститутів моніторингу і контролю; інститутів стабілізації та розвитку; цілеспрямованих інститутів.

Тому подальші наукові дослідження будуть спрямовані на пошук дієвих інструментів координації фінансових, інвестиційних інститутів та інститутів аграрного сектору економіки у сфері підтримки розвитку та забезпечення економічної стабільності держави.

1. Шевченко Л.С. *Основи економічної теорії*: підручник. Харків: Право, 2008. 448 с.

2. Серл Дж. *Что такое институт? Вопросы экономики*. 2007. № 8. С. 16.

3. Гордеев О.К. *Концептуальні підходи до сутності інституційного механізму*. Збірник наукових праць асоціації докторів з державного управління. 2012. № 3 (11). С. 36-42.

4. Шевчук Ж.А. *Інституційні зміни: формування ринку інститутів в Україні. Актуальні проблеми аграрної економіки: теорія, практика, стратегія: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 45-річчю економічного факультету Подільського державного аграрно-технічного університету (Кам'янець-Подільський, 12-13 жовтня 2017 року)*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. С. 147-151.

5. Рибак С.О. *Таксономія дефініцій фінансової сфери*. Економічна теорія. 2007. № 2. С. 34-45.

6. Кулицький С. *Банківська система України: сучасний стан і тенденції розвитку*. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 10.06.2019).

7. *Підсумки діяльності страхових компаній за I квартал 2018 року*. URL: <https://www.forinsurer.com/files/file00643> (дата звернення: 10.06.2019).

8. Бондаренко О.С., Адаменко І.П. Перспективи розвитку фінансових інститутів в економіці України. Інвестиції: практика та досвід. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=5962&i=1> (дата звернення: 10.06.2019).
9. Інвестиційний ринок України: Підсумки першого півріччя 2018 року. URL: <https://www.uifuture.org/publications/news/24154-rynok-m-a-pershogo-pivrichchia> (дата звернення: 10.06.2019).
10. Матеріали офіційного сайту Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 10.06.2019).

1. Shevchenko L.S. (2008). *Osnovy ekonomichnoi teorii : pidruchnyk [Fundamentals of economic theory : textbook]*. Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian].
2. Serl Dzh. (2007). *Chto takoe ynstytut? [What is an institution?]*. *Voprosy ekonomyky*, 8, 16. [in Russian].
3. Hordieiev O.K. (2012). *Kontseptualni pidkhody do sutnosti instytutsiinoho mekhanizmu [Conceptual approaches to the essence of the institutional mechanism]*. *Zbirnyk naukovykh prats asotsiatsii doktoriv z derzhavnogo upravlinnia*, 3 (11), 36-42. [in Ukrainian].
4. Shevchuk Zh.A. (2017). *Instytutsiini zminy: formuvannia rynku instytutiv v Ukraini [Institutional changes: formation of the market of institutes in Ukraine]*. *Aktualni problemy ahrarynoi ekonomiky: teoriia, praktyka, stratehiia: zb. tez mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviachenoї 45-richchiu ekonomichnoho fakultetu Podilskoho derzhavnogo ahraryno-tekhnichnoho universytetu (Kamianets-Podilskiy, 12-13 zhovtnia 2017 roku)*. Kamianets-Podilskiy : Aksioma. [in Ukrainian].
5. Rybak S.O. (2007). *Taksonomiia defynitsii finansovoi sfery [Taxonomy of the definitions of the financial sphere]*. *Ekonomichna teoriia*, 2, 34-45. [in Ukrainian].
6. Kulytskyi S. *Bankivska systema Ukrainy: suchasnyi stan i tendentsii rozvytku [Banking system of Ukraine: the current state and trends of development]*. Retrieved from: <http://www.nbuvip.gov.ua/> (accessed 10 June 2019).
7. *Pidsumky diialnosti strakhovykh kompanii za I kvartal 2018 roku [Results of the activity of insurance companies for the first quarter of 2018]*. Retrieved from: <https://www.forinsurer.com/files/file00643> (accessed 10 June 2019).
8. Бондаренко О.С., Адаменко І.П. *Perspektyvy rozvytku finansovykh instytutiv v ekonomitsi Ukrainy [Prospects for the development of financial institutions in the economy of Ukraine]*. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. Retrieved from: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=5962&i=1> (accessed 10 June 2019).
9. *Investytsiinyi rynek Ukrainy: Pidsumky pershoho pivrichchia 2018 roku [Investment Market of Ukraine: Results of the first half of 2018]*. Retrieved from: <https://www.uifuture.org/publications/news/24154-rynok-m-a-pershogo-pivrichchia> (accessed 10 June 2019).
10. *Materialy ofitsiinoho сайtu Natsionalnoho banku Ukrainy [Materials of the official website of the National Bank of Ukraine]*. Retrieved from: <http://www.bank.gov.ua> (accessed 10 June 2019).

E-mail: janna4214@ukr.net